

EUROPEAN
SUSTAINABILITY
AWARD
WINNER

STATUSRAPPORT 3

OMSTÄLLNING PÅGÅR

10 JUNI 2019

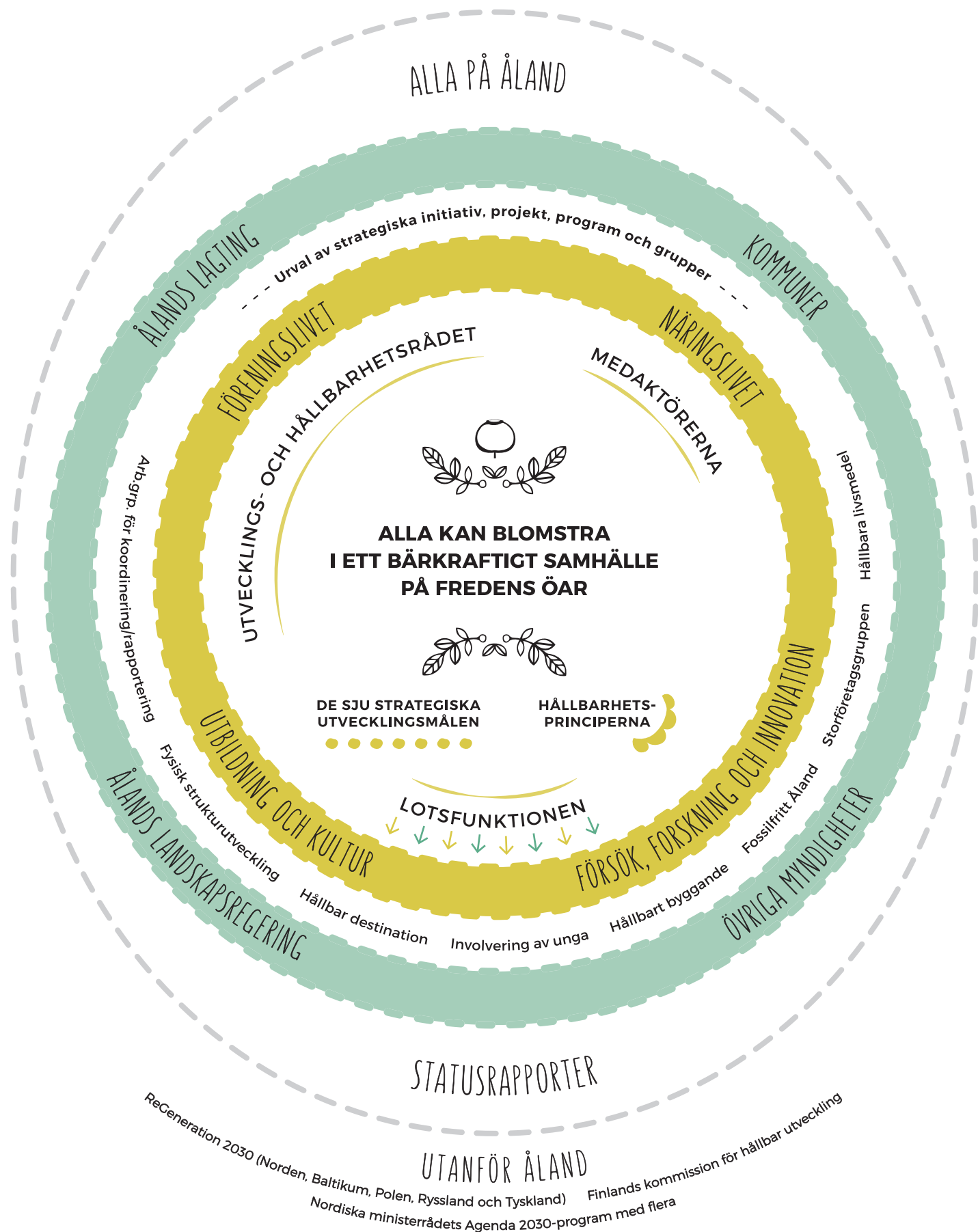
FASTSTÄLLD AV UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSRADET

www.bärkraft.ax

ÖVERSIKT NÄTVERKET BÄRKRAFT.AX

ALLA PÅ ÅLAND

ALLA KAN BLOMSTRA
I ETT BÄRKRAFTIGT SAMHÄLLE
PÅ FREDENS ÖAR

DE SJU STRATEGISKA
UTVECKLINGSMÅLEN

HÅLLBARHETS-
PRINCIPERNA

LOTSFUNKTIONEN

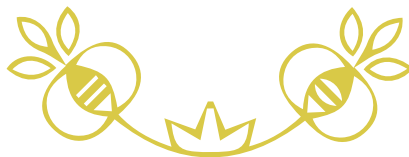

STATUSRAPPORTER

UTANFÖR ÅLAND

INNEHÅLL

	sid
1. Utvecklings- och hållbarhetsrådet följer upp och blickar framåt	4
2. Inledning - omställning pågår	8
2.1 European Sustainability Award 2019	10
2.2 Global omställning - hållbar konsumtion och samhällets finansiering	11
3. Nuläge genom uppföljning av indikatorer	12
3.1 Uppföljning av indikatorer: tidsserier	12
3.2 Hur ligger vi till i förhållande till mål och vision?	22
4. Genomförande och färdplaner	24
5. Fokus: klimatförändringar	30
6. Rapportens framtagande och källförteckning	34
6.1 Statusrapportens framtagande	34
6.2 Källförteckning	35

1. UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSÅGENDAN FÖLJER UPP OCH BLICKAR FRAMÅT

"Alla kan blomstra"-visionens förverkligande är en annorlunda resa.

Också du är förstås välkommen med. Det viktiga är inte var du står just nu. Du behöver inte göra allt rätt. Men du behöver ta ställning till om det här är viktigt.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet konstaterar att många redan har tagit ställning och engagerat sig. Betydelsen av denna folkrörelse ska inte underskattas. Omställningen och förverkligandet av "Alla kan blomstra"-visionen pågår. Det här ger oss skäl att känna framtidstro.

Samtidigt har det senaste årets extrema torra, skogsbränder och stormar fått väldigt många av oss att inse att konsekvenserna av klimatförändringarna redan är här. Vi leker med elden och Moder Jord säger ifrån. För första gången är den globala uppvärmningen ett samtalsämne runt köksborden på Åland. Därför finns det ett fokuskapitel på temat klimatförändringar i denna statusrapport.

Utvecklings- och hållbarhetsagendan och dess vision är ett samhällskontrakt som sätter Åland i framåtrörelse. Vi strävar efter ett samhälle där alla, 100 % av befolkningen, känner tillit. I och med Tillitsstudie för Åland 2018 vet vi att 63 % anser att man kan lita på de flesta människor (anger mellan 7–10 på tiogradig skala) och att 67 % är nöjda med livet (anger mellan 8–10 på tiogradig skala). Liknande studier visar att 67 % i Finland och 54 % i Sverige anser att man kan lita på de flesta människor.

Studien belyser att forskning pekar på att tillit skapas uppifrån och ner, inte tvärtom. Rådet tolkar detta som att det främsta ansvaret för att vi ska uppnå målet om att alla ska känna tillit har du som är ledare. Det gäller alla oss i rådet som i olika funktioner är ledare och vi är redo att anta utmaningen. Vår förhoppning är att alla samhällets officiella och inofficiella ledare, såväl lärare som direktörer, idrottstränare som politiker, företagare som vårdnadshavare till

minderåriga, är redo att hjälpa till.

Med hjälp av effektindikatorer får vi i statusrapportens tredje kapitel en lägesbild av hur vi i nuläget ligger till i förhållande till utvecklings- och hållbarhetsagendans sju strategiska utvecklingsmål. Rådet noterar bland annat att kvaliteten på kustvattnen endast är måttliga och att flera inre vattenområden uppvisar en försämrad kvalitetsstatus under 2000-talet. Vidare noteras att andelen skyddade land- och vattenområden ökat något sedan år 2000, men att det är ett stort gap till målet år 2030.

Åland har attraktionskraft hos boende, besökare och företag; bland annat har befolkningen sedan år 2000 ökat med över 4 000 personer. Samtidigt är det en varningssignal att det årliga antalet anlända besökare trendmässigt minskar samt att antalet arbetsplatser inom privata sektorn inte ökar i samma takt som befolkningen.

Rådet gläds åt att utvecklings- och hållbarhetsagendan och nätverket bärkraft.ax har utsetts till en av vinnarna i EU-kommissionens European Sustainability Award 2019. Det är många personer och organisationer som är delaktiga i bärkraft-processen, och som med en mångfald av insatser under flera år bidragit till att Åland nu premierats. Tack till er alla.

Priset bekräftar att det vi gör och säger har ett värde. Åland har både en skyldighet och en rättighet att vara Östersjöns och hållbarhetens röst. Och när vi på Åland använder vi ordet "vi", gör vi det på ett välkomnande sätt, det är ett "vi" som är till för alla som vill bo och verka på Åland, och det är ett "vi" som öppnar upp för världen.

För att vi ska förverkliga "Alla kan blomstra"-visionen är dina vardagliga handlingar, som kan verka små, viktigare än du tror. Vi gör alla skillnad varje dag.

Engagera dig gärna mer! Hur? Läs mer och kolla in filmer på www.barkraft.ax.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet vid arbetsmöte på Lemböte lägergård, 6 maj 2019. Rebecka Eriksson saknas på bilden.

Rådets ordförande, lantrådet Katrin Sjögren

Stadsdirektör Barbara Heinonen

Ordförande Birgitta Eriksson-Paulsson

Vicelantråd Camilla Gunell

Förvaltnings- och utvecklingschef Dan E Eriksson

Informationsdirektör och vice ordförande Johanna Boijer-Svahnström

Rektor Marcus Koskinen-Hagman

Verksamhetsledare Niclas Forsström

Ordförande och VD Peter Wiklöf

Rättsvetare Petra Granholm

Vice VD Rebecka Eriksson

Verksamhetsledare Robert Jansson

Rådets huvudsekreterare Micke Larsson

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland manifesterades i september 2016. Denna milstolpe föregicks av att lagtinget och landskapsregeringen under 2014 gick in för en gemensam strävan mot ett fullt ut hållbart Åland senast 2051. Detta i enlighet med en internationellt använd definition av begreppet hållbar utveckling. Rapporten Omställning Åland – Strategisk planering för en hållbar framtid 2013–2051 låg till grund för lagtingets och landskapsregeringens gemensamma strävan.

Utvecklings- och hållbarhetsagendan tar således sitt avstamp i ovanstående bakgrund.

Nätverkets bärkraft.ax bildades på initiativ av samhällets sektorer i början av 2016. Inom ramen för nätverket arbetades sedan utvecklings- och hållbarhetsagendan fram av hundratals personer. Alla på Åland bjöds in till att vara med och förädla en gemensam vision för Åland. Med utgångspunkt i visionen ombads en expertpanel, bestående av 59 personer, att formulera förslag till strategiska utvecklingsmål som bedömdes vara av avgörande betydelse för förverkligandet av visionen.

Därpå följde ett omfattande analysarbete. Utifrån underlagen arbetades utkast till vision och strategiska utvecklingsmål fram. Utkasten diskuterades i flera olika gruppkonstellationer, bland annat anordnades öppna möten för alla på Åland. Därefter togs ett förnyat utkast fram och detta behandlades i juni 2016 av utvecklings- och hållbarhetsrådet, som är en del av nätverket bärkraft.ax. Vid behandlingen fastslogs visionsformuleringen ”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar” samt sju strategiska utvecklingsmål. Utvecklingsmålen har en och samma tidshorisont, de ska uppnås senast år 2030. Utvecklings- och hållbarhetsagendan utgör Ålands ”samhällskontrakt”.

Parallellt med att Åland har definierat sin utvecklingsagenda har världen gjort det samma. I september 2015 antog FN:s medlemsländer Agenda 2030, med sjutton globala och hållbara utvecklingsmål för världen. Förverkligandet av Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland utgör samtidigt det åländska bidraget till genomförandet av Agenda 2030.

ALLA KAN BLOMSTRA I ETT BÄRKRAFTIGT SAMHÄLLE PÅ FREDENS ÖAR

UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSAGENDA FÖR ÅLAND

VISIONEN OCH DE SJU STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅLEN

www.barkraft.ax

MÅLEN

DE SJU STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅLEN

1.

**Välmående människor
vars inneboende resurser växer**

2.

**Alla känner tillit och har verkliga
möjligheter att vara delaktiga i samhället**

3.

Allt vatten har god kvalitet

4.

Ekosystem i balans och biologisk mångfald

5.

Attraktionskraft för boende, besökare och företag

6.

**Markant högre andel energi från förnyelsebara källor
och ökad energieffektivitet**

7.

**Hållbara och medvetna konsumtions-
och produktionsmönster**

2. INLEDNING - OMSTÄLLNING PÅGÅR

Vägen mot förverkligandet av visionen för Åland, Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar, och den omställning som förverkligandet innebär pågår. Omställningen sätter Åland i framåtrörelse.

Riktningen för omställningen är tydlig, i Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland fastslås att senast år 2030 ska de sju strategiska utvecklingsmålen uppnås. Omställningen sker gradvis och förutsätter engagemang och delaktighet från alla privatpersoner och inom alla organisationer i samhället.

Genomförandet av omställningen behöver utvärderas kontinuerligt. Gör vi rätt saker på rätt sätt? Eller behöver vi tänka om? Den årliga statusrapporten är tänkt att både mäta, ifrågasätta och motivera genomförandet. Denna tredje statusrapport är en lägesbeskrivning, hur långt från visionen och de strategiska utvecklingsmålen står Åland idag, våren 2019? Vilka åtgärder och färdplaner är igång och var finns det behov av ytterligare insatser?

I kapitel 3 beskrivs nuläget jämfört med respektive strategiskt utvecklingsmål med hjälp av effektindikatorer. I kapitel 4 beskrivs arbetet med färdplaner för de strategiska utvecklingsmålen.

Från ett övergripande samhällsperspektiv kan det konstateras att ett omfattande batteri av åtgärder och utvecklingsprojekt är igång. Samtidigt genomför organisationer förändringar av ordinarie verksamheter. Hos den breda allmänheten förändras värderingar, vanor och beteenden.

I det följande sammanfattas ett urval av exempel på den pågående omställningen.

Allt fler privatpersoner engagerar sig på olika sätt för Alla kan blomstra-visionens förverkligande. Torkan under sommaren 2018 i kombination med stormen Alfrida i början av januari 2019 har lett till märkbara attitydförändringar gällande den globala uppvärmningen. Klimatförändringarna är numera ett samtalsämne vid köksborden. Läs mer om klimatförändringarna i kapitel 5.

Ungdomar och unga vuxna är en pådrivande kraft i omställningen. Hundratals deltog i en klimataktion som arrangerades i mars. Åland är samtidigt navet och platsen för ReGeneration 2030-rörelsens årliga stormöte, med deltagare från de nordiska och övriga länderna runt Östersjön samt Färöarna, Grönland och Åland.

Utbildning och folkbildning kring hållbar utveckling i allmänhet och utvecklings- och hållbarhetsagendan i synnerhet genomförs på bred front. Bland annat för högskolans och gymnasiets studerande, genom basutbildningar för anställda inom offentlig sektor samt genom folkbildning inom föreningar som till exempel Ålands Natur & Miljö. Under 2018 lanserade Ålands Natur och Miljö sitt hållbarhetsprogram "Åland 2030 för fulla segel".

Kommunernas och landskapsförvaltningens kärnverksamhet bidrar direkt till uppnåendet av de strategiska utvecklingsmålen. Dessutom bedrivs olika former av förändringsarbeten. Ett exempel på detta är Brändö kommuns Färdplan för ett hållbart Brändö.

Nätverksgruppen för hållbara storföretag skapar utmaningar som bland annat fokuserar på hållbara resval och möten. Ålands Näringslivs kurs i hållbarhetsredovisning är inne på sin tredje upplaga våren 2019 och i och med att många av de större företagen har deltagit, har kursen medfört en betydande kunskapshöjning vad gäller hållbart företagande.

Tillit på Åland; tillitsstudien, som presenterades och togs fram av ÅSUB hösten 2018 har bidragit med ett stort kunskapsvärde om nuläge och förståelse för värdet av tillit, en central del av förverkligandet av de strategiska utvecklingsmålen 1 och 2. Andra exempel på aktuella åtgärder och projekt är Program för suicidprevention, Ett tillgängligt Åland – åtgärdsprogram för LR:s funktionshinderspolitik år 2017-2020, projekt Äldres psykiska hälsa – slutrapport och Kulturpolitiskt program, liksom ÅSUB:s rapport Ekonomisk utsatthet och socialtrygghet (2018:6).

Dialogen kring den fysiska strukturutvecklingen mellan kommuner, landskapsförvaltning och fastighetsägare har fördjupats. Detta förväntas få positiva effekter för flera av de strategiska utvecklingsmålen, i synnerhet mål 3, 4, 5 och 6.

En strategi för att hindra spridning av plaster och mikroplaster i miljön antogs i april 2019. En utredning av viktiga havsområden för allmänheten är i aktiv fas. I början på året presenterades en förvaltningsplan för havsörn på Åland. En rad större EU-projekt som syftar till att förbättra vattenmiljön på Åland är pågående under år 2019.

Implementeringen av Ålands varumärkesplattform pågår och kommer att bidra till en ökad attraktionskraft. Detta både direkt genom ett tydligare budskap i kommunikation och indirekt genom att kommunikationen förutsätter att Åland lever upp till det kommunicerade budskapet. Det pågår även en uppdatering av turismstrategin för Åland 2012–2022, planering av Åland 100 år och Tall Ships Race 2021.

En definition för **Åland - en hållbar och attraktiv besöksdestination** har tagits fram under ledning av projektet Hållbar destination. Definitionen lyder:

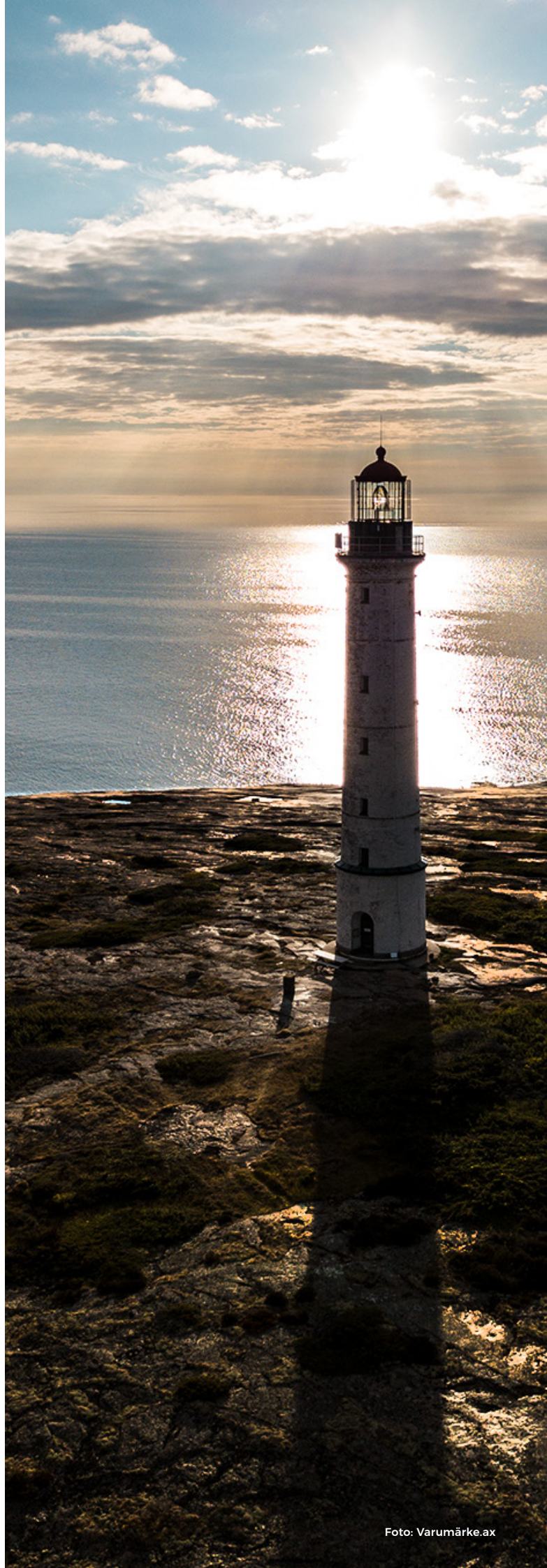
Vi välkomnar besökaren till ett livskraftigt samhälle i ett friskt hav.

Här erbjuds hållbara aktiviteter genom unika natur-, kultur- och smakupplevelser.

Besökaren möts av stolta öbor som samverkar och tar ansvar för en genomgående hållbar vistelse.

Ett fossilfritt Åland kommer allt närmare i och med en bred palett av åtgärder och investeringar. Landskapsförvaltningens bygg- och energiteam har tre effektmål kommande 3–5 år. Ett av dem lyder: ”Grunden lagd till ett fossilfritt Åland i enlighet med energi- och klimatstrategin”. Arbetet har koordinerats och prioriterats så att de första byggstegen för denna grund redan är lagda. Vägen mot ett fossilfritt Åland är dock inte en enda bred och utstakad motorväg, utan består av ett otal små vägar som följer olika teknologiers mognetskurvor. Utvecklingen kan vara svår att förutspå och dynamiken kan vara snabb, därför måste olika vägars potential kontinuerligt utvärderas. Vid detta arbete är det viktigt att ha ett brett kontaktnät som innehar djupkompetensen inom alla de olika områdena som leder mot ett fossilfritt Åland. En viktig partner i detta samarbete är Flexens Oy Ab som med Smart Energy Åland har som mål att testa smarta energisystemlösningar som samtidigt gagnar agendans mål 6.

Ett trafikförsörjningsprogram för utveckling av en hållbar och attraktiv kollektivtrafik på Åland är under framtagande och är vidare direkt kopplat till en ytterligare förstärkt attraktionskraft. Likaså bidrar det även till förverkligandet av ett fossilfritt Åland.

Det finns en arbetsgrupp som koordinerar arbetet inom **Ålands hållbara livsmedelsstrategi**, vilken har en styrgrupp till sitt stöd. Arbetsgruppen är inne i fasen med att identifiera indikatorer för hållbar livsmedelsproduktion och att hitta mätinstrument för indikatorerna; Hur ser status ut idag och hur kan indikatorerna följas upp.

Organisationer har möjlighet att få stöd av en hållbarhetslots inom nätverket bärkraft.ax. Genom att tillsammans med hållbarhetslotsen diskutera önskat läge för organisationen, tillsammans med nuläge och väsentliga utvecklings- och hållbarhetsmål, kan det inledande eller utvecklande arbetet

med hållbarhet underlättas genom skraddarsytt stöd. Från och med sommar 2019 kommer även stödmöjligheter att erbjudas för privatpersoner.

En arbetsgrupp för koordinering och rapportering har bildats inom ramen för nätverket bärkraft.ax. Arbetsgruppens uppdrag är dels att koordinera implementeringen av de sju strategiska utvecklingsmålen genom att samordna framtagandet av färdplaner för respektive mål, och dels att ansvara för rapporteringen av genomförandet. Uppdragsbeskrivningen är fastställd av utvecklings- och hållbarhetsrådet. Mer om arbetsgruppen finns att läsa i kapitel 4 Genomförande/färdplaner s. 24.

2.1 European Sustainability Award 2019

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland och nätverket bärkraft.ax utsågs i april 2019 till vinnare av European Sustainability Award 2019. Priset delas ut av EU-kommissionen. Totalt utsågs det vinnare i sju kategorier och Åland var den enda från Norden bland de sju vinnarna.

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland vann i kategorin för samhällen upp till 100 000 personer. Priserna delades ut i samband med en högnivåkonferens i Bryssel med kommissionens förste vice ordförande Frans Timmermans och dess andre vice

ordförande Jyrki Katainen som värdar.

I samband med prisutdelningen av European Sustainability Award 2019 hölls en samtidig presskonferens på Mariehamns stadsbibliotek, där nätverkets medaktörer samlades för att i realtid ta del av tillkännagivandet av priset. Det är många personer och organisationer som är delaktiga i bärkraft-processen, och som med en mångfald av insatser under flera år bidragit till att Åland nu premierats.

Å Bärkraftnätverkets vägnar tar dess huvudsekreterare Micke Larsson emot European Sustainability Award 2019-utmärkelsen i samband med EU-kommissionens högnivåkonferens Sustainable Europe 2030.

2.2 Global omställning

- hållbar konsumtion och samhällets finansiering

Omställningen pågår inom alla delar i det åländska samhället. Åland är ett samhälle av väldigt många, och vi påverkas av globala rådande system. Den ekonomiska aktiviteten och de ekonomiska systemen är centrala faktorer som påverkar utvecklingen i en mer eller mindre hållbar riktning. Vad konsumeras? Hur investeras våra ekonomiska medel, våra pensionsfonder? Bidrar våra investeringar till en mer, eller mindre hållbar värld? Hur finansieras samhällsgemensamma ansvarsområden som till exempel skola, hälso- och sjukvård, vägar och annan infrastruktur?

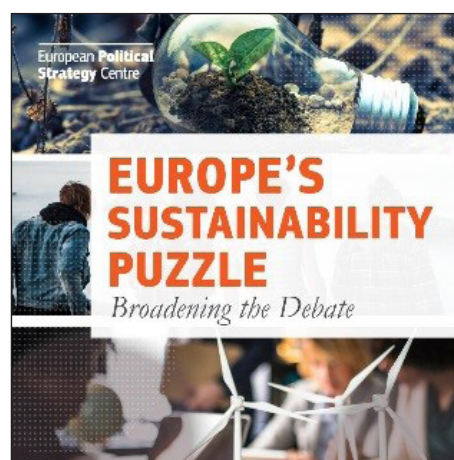
I ett underlag till FN:s hållbarhetsrapport 2019 redogörs för att det ekonomiska systemet i grunden behöver ändras för att lyckas stoppa klimatförändringarna liksom för att uppnå ett hållbart samhälle; ekonomierna "behöver ändra sättet som energi, transporter, livsmedel och bostäder produceras och konsumeras på". Därtill konstateras i underlaget att marknadskrafterna inte räcker för att ändra rådande system; det innebär behov av en stark politisk styrning.

I EU-kommissionens reflektionspapper Towards a Sustainable Europe by 2030 konstaterar kommissionen att "vår ekonomi behöver moderniseras för att omfatta hållbara konsumtions- och produktionsmönster, korrigerar obalanser i våra livsmedelssystem och placera våra transporter, produktion och konsumtion av energi samt byggnation inom hållbarhetens ramar. För att göra detta måste vi rikta all forskning, finansiering, beskattning och styrning mot uppnåendet av Agenda 2030".

EU-kommissionens European Political Strategy Center identifierar och diskuterar i skriften Europe's Sustainability Puzzle ett flertal risker som behöver hanteras i omställningen och moderniseringen av den europeiska ekonomin. Tre av riskerna som identifierats är att enbart sikta på hög tillväxt oavsett hållbarhetsimperativet, ohållbar finansiering av offentlig sektor samt att individuell konsumtion är elefanten i rummet.

I Nordiska ministerrådets Agenda 2030-program Generation 2030 har hållbar konsumtion och produktion valts ut som prioriterat tema. Temat valdes på basen av kartläggningar, analyser och konsultationer där ett särskilt behov av fokus och engagemang i Norden gällande hållbar konsumtion och produktion identifierades.

Den strategiska riktningen i Europa och Norden går hand i hand med utvecklings- och hållbarhetsagensans sjunde strategiska utvecklingsmål, Hållbara och medvetna konsumtions- och produktionsmönster. Vi befinner oss i en fas av strukturomvandling av den ekonomiska aktiviteten och de ekonomiska systemen såväl globalt som lokalt. Såväl efterfrågan som regelverk är i stark förändring. Detta påverkar alla aktörer, från enskilda företag och privatpersoner till finansieringen av offentlig sektor.

3. NULÄGE

GENOM UPPFÖLJNING AV INDIKATORER

3.1 Uppföljning av indikatorer: tidsserier

Förverkligandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan kräver en systematisk uppföljning och rapportering. Det är viktigt att mäta det vi gör för att se att vi närmar oss de strategiska utvecklingsmålen i rätt tid och med rätt resurser, och också inom ramarna för hållbarhetsprinciperna. Varje strategiskt utvecklingsmål är därför kompletterade med indikatorer, s.k. effektindikatorer, som valts ut för att beskriva väsentliga delar av nuläget, och som är relevanta att följa upp även i kommande rapporter under vägen mot ett hållbart samhälle.

I aktuell statusrapport presenteras uppföljningen av indikatorernas utveckling med längre tidsserier; från ca år 2000 eller från när det finns tillgängliga data. Syftet är att få en mer trendmässig utveckling; åt vilket håll går utvecklingen för respektive strategiskt utvecklingsmål?

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 1:

Välmående människor vars inneboende resurser växer

Ångest bland gymnasiestuderande

- Ca 33 procent av flickorna och 12 procent av pojkarna som studerar på Ålands yrkesgymnasium lider av måttlig eller svår ångest. På Ålands lyceum är siffrorna ca 22 procent för flickor och 5 procent för pojkar (Hälsa i skolan, 2015).
- Unga flickor mår allt sämre – en trendmässig utveckling för hela Norden (Hälsa i skolan 2017)

Andel elever som går ut nian med anpassade lärokurser

- Av de 2 245 elever som började nians årskurs mellan år 2012–2018 hade 72 elever (motsvarande 3,2 procent av alla elever) mer än hälften av undervisningen i specialklass (ÅSUB, utbildningsstatistik).

Bruk av alkohol och droger/narkotika

- Andelen svarande med hög alkoholkonsumtion har mellan år 2001 och 2016 minskat.
- Mellan år 2011 och 2016 har andel av befolkningen som uppges aldrig röker ökat från 76 till 83 procent.
- En statistiskt signifikant könsskillnad visar att kvinnor i större utsträckning har använt läkemedel utan läkarordination än män. Samtidigt ser det ut som att bland annat cannabisbruket har varit lika vanligt bland både kvinnor och män (ÅSUB, 2011, 2016).

Trender för sjukdagpenning, alla sjukdomar respektive psykisk sjukdom

KATEGORI	2004	2018
Antal inledda sjukdagpenningstidperioder	1 808	2 050
Antal inledda sjukdagpenningstidperioder för psykisk sjukdom	349	579
Fördelning kvinnor/ män, mottagare av sjukdagpenning	Kvinnor: 1 123 (år 2008) Män: 678 (år 2008)	Kvinnor: 1 167 Män: 656

(FPA, ÅSUB)

Förväntad livslängd vid födseln

KVINNOR/MÄN	ÅR 2001-2005	ÅR 2012-2016
Kvinnor	83,6 år	84,1 år
Män	77,6 år	79,3

(Statistikcentralen, Befolkning).

Ungdomar (15-24 år) som varken arbetar eller studerar

GRUPP	ÅR 2008	ÅR 2016
Andel unga kvinnor	7,0 %	8,7 %
Andel unga män	8,1 %	8,9 %

(ÅSUB Arbetsmarknad).

Utbildningsnivåer

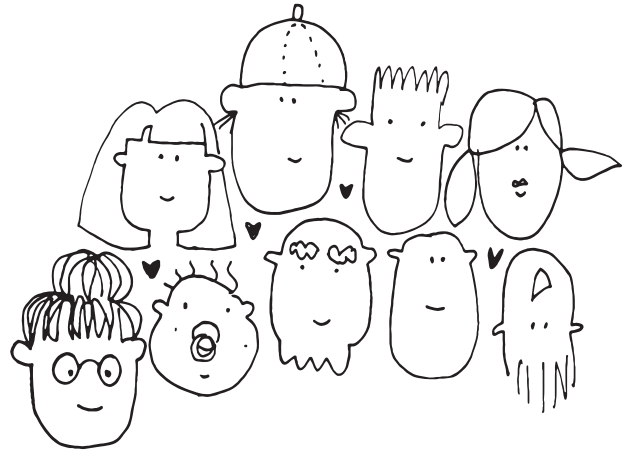
- Andel av befolkningen som avlagt examen på gymnasienivå har mellan 2003 och 2015 ökat från ca 35 procent till ca 40 procent.
- Andel av befolkningen som avlagt examen över grundnivå har sedan år 2000 ökat och ligger runt 70 procent (data bristfällig) (Statistikcentralen).

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 2:

Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället

Statistik över inkomstklyftor

- År 2017 var kvinnornas andel av de uppburna skatterna för fysiska personer 37,3 procent och männens andel 62,7 procent. Fördelningen har varit ungefär likadan sedan 2001.
- Kvinnors totala månadspension uppgick till 72 procent av männens år 2017. År 2010 var samma siffra knappt 69 procent (Folkpensionsanstalten).

TYP AV ARBETSSEKTOR, genomsnittlig månatlig löneinkomst	ÅR 2004 Kvinnors lön i procent av männens	ÅR 2017 Kvinnors lön i procent av männens
Heltidsanställda i privat sektor	79,9	84,1 (år 2016)
Heltidsanställda vid Ålands landskapsregering	86,0	84,0
Kommunalt heltidsanställda	86,4	91,4
Statligt heltidsanställda	84,4	85,7

(ÅSUB, Löner)

Risk för ekonomisk utsatthet

- Mellan år 2000 och 2017 har andelen av befolkningen med risk för ekonomisk utsatthet ökat från 3,2 till 4,0 procent (Statistik för tiden före 2010 är inte helt jämförbar med uppgifter från 2010 och framåt).
- Mellan år 2004 och 2016 har andel hushåll som ligger under den relativa fattigdomsgränsen ökat från 13,1 procent till 17,1 procent (Statistikcentralen).

Antal inkomstagare efter inkomstklass

- Män dominerar alla högre inkomstklasser från 40 000 euro/år och uppåt. Kvinnor dominerar i de lägre inkomstklasserna. Skillnaden är lägst i inkomstspannet 30 000–40 000 euro/år (Statistikcentralen, 2017).

Upplevt sexuellt ofredande bland gymnasiestuderande

- 36 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna på Ålands yrkesgymnasium uppgav upplevt sexuellt ofredande per telefon/ internet. För Ålands lyceum var siffrorna 27 procent för flickor och 9 procent för pojkarna (Hälsa i skolan, 2015).

Utsatthet för våld i nära relationer

- 28 procent har i något skede av sitt liv blivit utsatta för våld inom en nära relation; andelen är 36 procent för kvinnor och 20 procent för män. År 2016 var ca 84 procent av de misstänkta män/pojkar, medan ca 69 procent av offren var kvinnor (Våld i nära relationer ÅSUB, 2017).
- I 28 procent av våldsfällen i nära relationer rapporterades en förälder som misstänkt utövare mot barn, 94 procent av barnen var minderåriga (uppgifter från officiell brottsstatistik, vilket innebär ett mörkertal då inte alla våldsbrott anmäls).

Sysselsättningsgrad

ENHET	2001	2018
Sysselsättningstal, procent	Kvinnor 78,6 % Män 78,9 %	Kvinnor 80,4 % (år 2016) Män 78,9 % (år 2016)
Relativt arbetslöshetstal, procent	Kvinnor 1,8 % Män 2,0 %	Kvinnor 3,1 % Män 4,0 %

(ÅSUB, Statistikcentralen)

Valdeltagande

- I lagtingsvalet år 2015 var valdeltagandet mer än 70 procent (det högsta någonsin) och i kommunalvalet var valdeltagandet drygt 67 procent (högsta sedan 2003). (ÅSUB, val)

Uttag av föräldraledigheten, föräldradagpenningar

- Under åren 2006–2018 tog män ut mellan 2,5 och 5,9 procent av föräldraledigheten (ÅSUB, På tal om jämställdhet år 2017, Folkpensionsanstalten).

FÖRÄLDRAPENNING, ANDEL AV ERSATTA DAGAR (PROCENT)	2006	2018
Kvinnor	96,2 %	96,6 %
Män	3,8 %	3,4 %

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 3:

Allt vatten har god kvalitet

Ekologisk status, huvudindikator

- 98,9 procent av Ålands kustvatten har måttlig ekologisk status (redovisas enligt skalan dålig, otillfredsställande, måttlig, god, hög. Av de 16 större sjöarna har 6 god eller hög status, 6 måttlig, 3 otillfredsställande och 1 har dålig status (Förvaltningsplan 2016–2021, miljöbyrån LR, 2012–2018).
- Statusen på flera inre vattenområden uppvisar en försämring av status under 2000-talet.

Utsläpp av fosfor och kväve

TYP AV UTSLÄPP	ÅR 2000	ÅR 2017
Markbaserade kväveutsläpp	912 ton	770 ton
Markbaserade fosforutsläpp	52,2 ton	36,9 ton

Notera: markbaserade utsläpp har skett med vissa årliga större variationer (Miljöbyrån, LR).

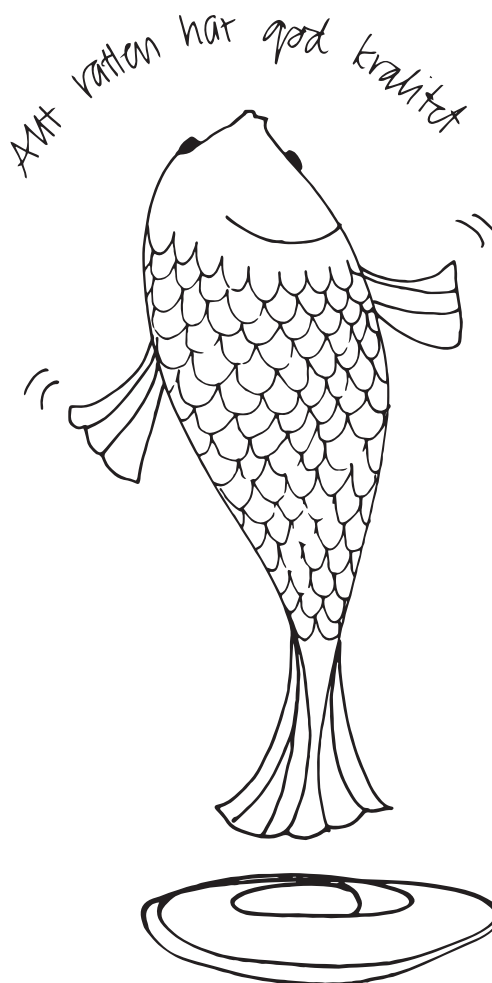
Försäljning av växtnäring

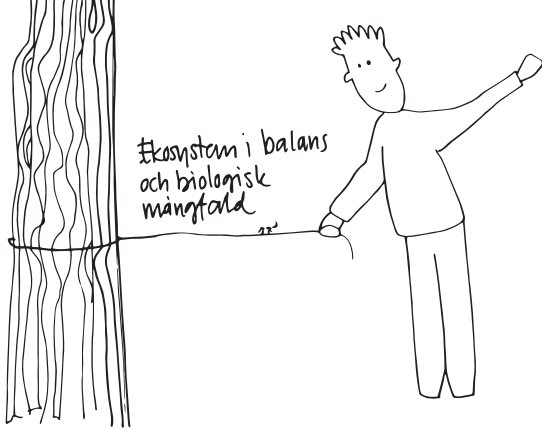
TYP AV VÄXTNÄRING	ÅR 2002-2003	ÅR 2016-2017
Försäljning av kväve	958 ton	724 ton
Försäljning av fosfor	97 ton	59 ton

(Landskapsregeringen, Yara Suomi, Tigoteam).

Farliga ämnen (mikroplaster, läkemedel och hormoner) i vatten

- Mariehamn har år 2017 gjort en lokal första uppföljning av läkemedel. I maj 2019 kommer en lokal analys av droger och läkemedel i avloppsvatten. Enligt THL:s analys är Mariehamn på fjärde plats i Finland bland städer med högst andel kokain i avloppsvattnet (THL, 2019).
- För närvarande finns ingen regelbunden uppföljning av mikroplaster, och det saknas standardiserade analys- och övervakningsmetoder. Uppföljning av mikroplaster är ett krav i det marina direktivet. En vägledande plaststrategi antogs av landskapsregeringen i april 2019.

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 4:

Ekosystem i balans och biologisk mångfald

Total virkesavgång vs total tillväxt

- Total virkesavgång har under åren 2013–2017 i medeltal uppgått till 315 000 m³, vilket motsvarar ca 72 procent av tillväxten under samma period
- Avverkningens del av virkesavgången har i medeltal uppgått till 246 000 m³ under samma period. Den största hållbara avverkningsvolymen beräknas till 310 000 m³/år (LUKE, Skogsbruksbyrån, Ålands landskapsregering).

Inköpt abborre och gös från yrkesfisket

- Mellan år 2002 och 2018 har mängden inköpt abborre och gös på Åland varierat. Under den senaste tio-årsperioden har mängden varit mindre jämfört med den tidigare 10-årsperioden. De inköpta mängderna år 2018 låg under medianvärdet för båda arterna (Fiskeribyran, Ålands landskapsregering)

Fångst av nyckelart, fiskätande fisk och mörtfisk i provfisken

- Nyckelarter i de undersökta fångstområdena är abborre i Marsund/Bovik och Kumlinge och gös i Lumparn. Den analyserade tidsperioden är år 2002 – 2018 för Bovik/Marsund, 2003 – 2018 för Kumlinge och 2010 – 2018 för Lumparn. Många fångst-trender ligger på en stabil nivå. Avvikande trender finns i Lumparn med en positiv ökande trend för gös och en negativ ökande trend för mörtfisk. I Kumlinge finns en negativ ökande trend för mörtfisk (Fiskeribyran, Ålands landskapsregering).

Hotade arter och biotoper

- Det sker ingen årlig systematisk uppföljning av hotade arter och biotoper. Regelbunden uppföljning är ett krav enligt habitatdirektivets naturtyper.
- Gällande biotoper finns uppföljning av några områden i anslutning till den planerade motorbanan i Eckerö. Gällande arter finns längre tidsserier om havsörn och för vissa andra arter belägna på platser som besöks ofta (Miljöbyrån, Ålands landskapsregering).

Andel skyddad mark och vattenareal

TYP AV SKYDDAD AREAL	ÅR 2000	ÅR 2017
Andel i lag skyddad mark (naturskyddsområden) av Ålands totala landyta	1 procent (1 475 hektar)	1,8 procent (2 780 hektar)
Skyddad vattenareal (Not. Ålands totala vattenareal utökades 2005)	1,6 procent (8 605 hektar)	2,8 procent (32 953 hektar)

(LR, miljöbyrån).

! Den nya röda listan som presenterades i mars 2019 visar att var nionde art i Finland är hotad. Av dessa arter finns flera på Åland, och det finns även hotade arter som endast finns på Åland. Det främsta hotet är minskande livsmiljöer, samt minskad kvalitet på existerande livsmiljöer. Andelen hotade arter har ökat under 2000-talet. Några exempel på hotade arter är ejder och andra sjöfåglar, många skogsarter såsom talltita, liksom vit skogslilja och större vattensalamander.

Skogar och kulturlandskap är de artrikaste miljöerna, och det är också där vi hittar störst antal utsatta arter. Många hotade arter på Åland finns på naturbetesmar-

ker, där antalet arter som minskat är alarmerande. Likaså är situationen alarmerande gällande gamla skogar, lövängar och lundar. Igenväxning av öppna områden är främsta hotfaktorn för 639 arter. Tidigare var rikkärr vanliga på Åland, men många har dikats och är igenväxta, varav även här hittas många hotade arter. Klimatförändringarna innebär för många arter ytterligare ansträngning. Omfattningen av aktiva skydds-, restaurerings och skötselåtgärder behöver öka betydligt för att förbättra arternas situation (miljöbyrån, Ålands landskapsregering, Miljöministeriet).

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 5:

Attraktionskraft för boende, besökare och företag

Födelsetal och nettoinflyttning

- Under perioden 2000–2018 föddes i genomsnitt ca 280 barn per år (ÅSUB, befolkning).
- Under perioden 2000–2018 varierade den årliga nettoinflyttningen mellan 69 och 333 personer; med stor årlig variation (ÅSUB, befolkning).

Demografisk utveckling

- Det totala invånarantalet på Åland har under perioden 2000–2018 ökat från 25 776 till 29 789 personer (ÅSUB, befolkning). Befolkningsutvecklingen med över 4 000 personer från år 2000 drivs framförallt av en positiv nettoinflyttning. Den största ökningstakten har varit i åldersgrupp 65 +.

Anlända gäster

- Antalet anlända övernattande gäster i de kommersiella logianläggningarna hotell, gästhem/pensionat, stugbyar och camping har minskat under perioden 2000–2018 från 265 000 gäster till 208 000 gäster.
- Antalet övernattningar har under perioden 2000–2018 minskat från 562 571 till 410 100 (Åsub, turiststatistik). Det är framförallt övernattningar i stugbyar och camping som har minskat samt att gästerna stannar en kortare tid.
- Jämförs totala antalet övernattningar, dvs även bl.a. besök hos släkt och vänner samt övernattning i eget fritidshus, har de ökat från 1,66 miljoner år 2013 till 1,78 miljoner övernattningar år 2018 (ÅSUB, turiststatistik).

Landturismens förädlingsvärde

- Mellan år 2008 och år 2018 har förädlingsvärdet minskat från 39,2 meuro till preliminärt 35,1 meuro (2018-års priser).
- Turismens landkonsumtion uppgick år 2018 till 326,6 miljoner euro inklusive moms, inräknat utgifter för resor till och från Åland. Exklusive resor uppgick landkonsumtionen till 104,5 miljoner euro. I andel av BNP motsvarar landturismen 2,9 procent, den totala turismen motsvarar 18,4 procent av BNP (ÅSUB, 2019:2).

Arbetsplatser i privata sektorn

- Under perioden 2000–2016 har antalet arbetsplatser i den privata sektorn (inklusive företagare och okända) ökat från 10 180 st till 10 491 st. Inom den offentliga sektorn har antalet arbetsplatser ökat från 4 849 st till 5 294 st. Samtidigt har det totala antalet arbetsplatser växt från 15 029 st till 15 785 st. (Statistikcentralen, ÅSUB, Arbetsmarknad)

BNP-utveckling i privat sektor

- Mellan år 2000 och 2007 har BNP i privat sektor ökat från 821,3 MEUR till 971,5 MEUR (2016-års priser). Mellan år 2008–2016 har BNP i privat sektor ökat från 854,7 till 901,1, med högsta notering år 2010 och lägsta år 2012. Effekterna av finanskrisen syns tydligt även i den åländska ekonomiska utvecklingen. På grund av olika beräkningsmetoder redovisas data i två delar (ÅSUB, Nationalräkenskaper).

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 6:

Markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet

Antal registrerade bilar per energislag

- Mellan år 2017 och 2018 ökade antalet registrerade bilar per energislag ökat enligt följande; 321 bensinbilar (totalt 22 481), 237 dieslbilar (totalt 6 752) och 38 elbilar (totalt 73) (Fordonsmyndigheten, Ålands landskapsregering).

Såld mängd bensin, diesel, biobränsle för fordonsbruk, m³

- Mellan år 2005 och 2017 har såld mängd bensin minskat med 3,5 procent, såld mängd diesel ökat med 27 procent och såld brännolja minskat med 60 procent (ÅSUB).

Totala koldioxidutsläpp från energianvändning a) med b) utan sjöfart/capita/BNP

- Koldioxidutsläppen har mellan år 2005–2015 minskat med/utan sjöfart samt per person enligt den territoriella principen (Energi- och klimatstrategi för Åland).

ENLIGT BERÄKNING:	ÅR 2005	ÅR 2015
Med/utan sjöfart	262 000/169 000	182 000/113 000
Per capita (enligt territoriella principen, LR)	9,8 ton/6,3 ton	6,3 ton/3,9 ton
Per capita (enligt miljöräkenskapernas principer, ÅSUB)	-	8,8/26 ton GHG *
BNP	-	-

*Växthusgaser motsvarar GHG, och inräknas då fler växthusgaser än enskilt koldioxid.

Andelen förnyelsebar energi av totala energianvändningen

- Mellan år 2005 och 2015 har andelen förnyelsebar energi av slutförbrukningen ökat från 7,5 procent till 32,0 procent (BE-team 2019, Ålands landskapsregering).

Total energianvändning per energikälla

SEKTOR	ÅR 2005	ÅR 2015
Förnyelsebar energi: sol, vindkraft, biobränsle, värmepumpar	90 GWh	406 GWh
Fossila energikällor: fossil gas, lätt och tung brännolja, diesel, bensin	861 GWh	852 GWh
Importerad el	243 GWh	226 GWh
Totalt	1 194 GWh	1 484 GWh

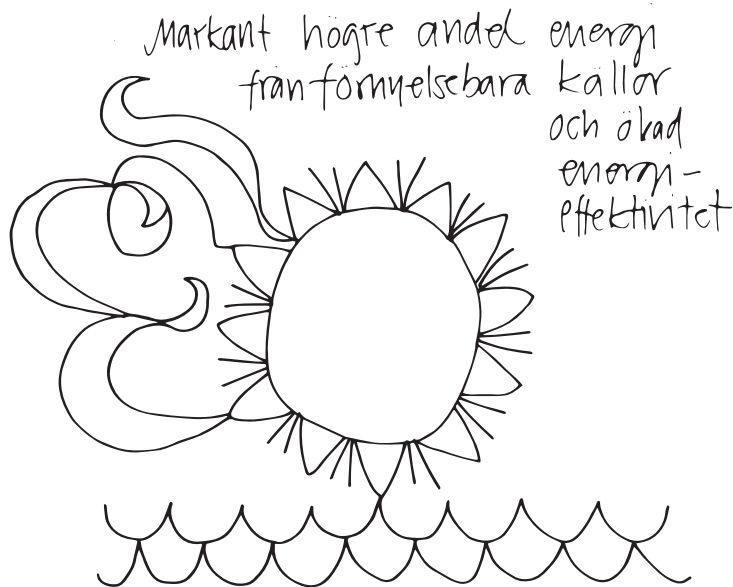
(BE-team 2019 Ålands landskapsregering).

Andelen lokalt producerad förnyelsebar el av totala elförbrukningen

- Mellan år 2000 och 2017 har andelen lokalt producerad förnyelsebar el av total förbrukning ökat från 6 till 18,4 procent (ÅSUB). Delar av den lokalt producerade förnyelsebara elen säljs utanför Åland.

Färjornas koldioxidutsläpp

- Mellan år 2005 och 2015 beräknas de totala koldioxidutsläppen för sjöfarten baserat på territoriella utsläpp ha ökat från 35 till 39 procent; 11 procent för skärgårdstrafiken och 28 procent för övrig sjöfart (Energi- och klimatstrategi för Åland).
- Enligt produktionsprincipen stod sjöfarten år 2015 för ca 70 procent av Ålands koldioxidutsläpp (Ålands luftutsläpp år 2015 enligt olika beräkningsprinciper, ÅSUB 2017).

STRATEGISKT UTVECKLINGSMÅL 7:

Hållbara och medvetna konsumtions- och produktionsmönster

Miljöintresse i vardagen - Köp av varor och tjänster

- Intresset för olika miljöfrågor är relativt oförändrat i två jämförbara undersökningar från år 2008 och 2015. Det som skiljer år 2015 är främst ett lägre intresse för klimatförändringar, och ett högre intresse för ekologisk produktion (ÅSUB Rapport 2015:5 Ålänningarna och miljön).

Hushållens genomsnittliga konsumtionsutgifter

KONSUMTIONSUTGIFTER, ENLIGT 2016 ÅRS PRISER	ÅR 2001	ÅR 2016
Hushåll	32 182 €	47 068 €

(Statistikcentralen).

Företag och offentliga aktörer som hållbarhetsrapporterar (antal)

- Våren 2019 går 5 företag och offentliga aktörer kursen i hållbarhetsredovisning. Från tidigare har sammanlagt 15 företag och offentliga aktörer gått kursen.

Avfallsmängder

TYP AV AVFALL	ÅR 2004	ÅR 2016
Årlig mängd avfall/invånare	1 204 kg	1 568 kg

- Mängden farligt avfall har mellan åren 2004 och 2016 ökat med 77,4 procent och mängden icke farligt avfall har under samma period ökat med 41,4 procent (ÅSUB, Avfallsstatistik).

Företag och offentliga aktörer med hållbarhetscertifieringar (antal)

- Det finns 2 Svanenmärkta hotell, 17 Green Key certifierade verksamheter (hotell, gästhem, bagerier, restauranger mm) och 4 gästhamnar med Blue Flag pilot-status, vilket innebär att de kan ansöka om certifiering.

Ålänningarnas CO₂-avtryck genom konsumtion

- Den åländska hushållskonsumtionens CO₂-utsläpp uppgick till ca 8,8 ton koldioxidekvivalenter per person år 2015 (not. enligt konsumtionsprincipen, källa: Ålands luftutsläpp år 2015 enligt olika beräkningsprinciper, ÅSUB 2017).

3.2 Hur ligger vi till i förhållande till mål och vision?

Vart är Åland på väg? Var springer vi mot förverkligandet av mål och vision? Vilka sektorer är på väg åt ett annat håll än dit vi vill nå? Finns det områden där ingen förändring skett, där vi finner stagnation?

Var närmar vi oss förverkligande av mål och vision?

Den trendmässiga utvecklingen inom ett antal indikatorer är positiv och visar att delar av förverkligandet av mål och vision går i önskvärd riktning. Gällande människors hälsa så lever vi allt längre, både kvinnor och män. Andel människor som röker minskar vilket innebär hälsovinster både för den enskilda liksom på samhällsnivå. Valdeltagandet har ökat kraftigt under 2000-talet, med de högsta noteringarna år 2015. Andel invånare både med gymnasie- och högskoleexamen ökar.

Både utsläpp av kväve och fosfor (markbaserade) liksom försäljningen av detsamma som växtnäring har märkbart minskat under 2000-talet.

Åland har attraktionskraft när det gäller inflyttning; befolkningen har sedan år 2000 ökat med över 4000 personer. Rörande turismen pekar trenden åt ett annat håll; landturismens förädlingsvärde har haft en svag negativ utveckling. Det sker en viss förändring inom turismen där antalet övernattningar i kommersiella anläggningar minskar, men där övernattningarna i eget fritidshus eller hos bekanta går framåt. Antalet anlända gäster har trendmässigt minskat.

De åländska koldioxidutsläppen minskar och andel lokalt producerad förnyelsebar energi har ökat, liksom andel förnyelsebar energi av slutförbrukningen som även ökar. Mängden såld brännolja har minskat med 60 procent under 2000-talet. Mängden elbilar och andra elfordon har börjat öka. Intresset för ekologisk produktion ökar på Åland, vilket även andelen ekologiskt producerade grödor har gjort.

Var är hållbarhetsgapet störst?

För vattenmiljöns del och strategiskt utvecklingsmål 3 är situationen allvarlig. Mycket görs inom området, men utvecklingen av den ekologiska statusen går likaväl åt motsatt håll från det önskvärda. Här krävs stora, strukturella förändringar. Likaså ökar antalet hotade arter samtidigt som omfattningen av livsmiljöer minskar, en central utmaning för strategiskt utvecklingsmål 4 (se faktaruta s. 17).

Även inom strategiskt utvecklingsmål 7 finns märkbara utmaningar. Hushållens konsumtionsutgifter har ökat, dock kan konsumtion vara mer eller mindre hållbar. Mängden avfall har märkbart ökat. Och ålänningarnas CO₂-avtryck är betydande, samtidigt som intresset för klimatförändringar i en undersökning från 2015 uppges har minskat, jämfört med 2008.

Människans hälsa och välmående visar trender som går både i en positiv och negativ riktning. Antalet inledda sjukdagpenningstidperioder pga. psykisk sjukdom har ökat, liksom andel hushåll under den relativa fattigdomsgränsen.

Genus – skillnader mellan kvinnor och män

Inte heller Åland är ett jämställt samhälle: det finns skillnader mellan kvinnor och män som inte kan förklaras av slumpen. Ekonomi och inkomst är en faktor där det finns märkbara strukturella skillnader – kvinnor tjänar ca 85 procent av männen – för chefspositioner inom kommunal sektor ca 78 procent – och ingen märkbar förändring har skett under 2000-talet. Kvinnors pension uppgår till ca 72 procent av männens.

Kvinnor och män är sysselsatta i samma utsträckning, men kvinnor tjänar mindre och löneskillnaderna ökar dessutom vid högre utbildning och längre erfarenhet. Andelen högt utbildade kvinnor ökar i större utsträckning än andel högt utbildade män. Män dominerar i de högre inkomstklasserna, och kvinnorna i de lägre.

Märkbara skillnader mellan kvinnor och män sträcker sig vidare än de rent lönemässiga. Män tar ut mellan 3–5 procent av föräldraledigheten, vilket dels kan påverka lönenivåer, men även bredare aspekter berörandes både arbets- och privatliv. År 2017 var 62 procent av de som tog ut sjukdagpenning kvinnor. På gymnasienivå uppgår 3 gånger så många flickor jämfört med pojkar att de lider av ångest. Även 3 gånger så många flickor som pojkar har upplevt sexuellt ofredande per digitala medier. Nästan dubbelt så många kvinnor som män har upplevt våld i en nära relation.

Det är av hög vikt att det åländska samhället fortsätter förverkliga de strategiska utvecklingsmålen med vetskap om att halva befolkningen idag inte har möjlighet att blomstra på lika villkor.

Mäter vi det som vi behöver mäta? Vad behöver vi veta mer om?

Natur- och vattenmiljön är två områden där vi behöver veta mer. Hur ska vi mäta och följa upp farliga ämnen i vattenmiljön såsom mikroplaster? Hur kan vi veta mer om utvecklingen av hotade arter och biotoper? Markanvändningen är den största påverkansfaktorn på ekosystem och biologisk mångfald. Hur påverkar ett växande Åland med ökad markanvändning den biologiska mångfalden, gröna korridorer, ekosystemtjänster och områden med höga naturvärden?

Försäljningen av växtmedel (kväve och fosfor) har minskat under 2000-talet. Det som vi inte vet lika mycket om är användningen av bekämpningsmedel. Glyfosat är Ålands mest använda bekämpningsmedel, och användningen beskrivs öka under senare år enligt åländska försäljare. Glyfosat är ett omstritt medel där ett flertal länder arbetar för ett förbud. I EU är försäljningen tillåten till år 2022, myndigheter inleder i år en ny bedömningsprocess. Glyfosat beskrivs bland annat ha en negativ påverkan på vattenmiljön och människors hälsa. Hur mycket glyfosat används årligen på Åland, och vilka eventuella följd effekter kan vi vänta oss av det?

Det ekologiska fotavtrycket – hur mycket resurser använder vi?

Den så kallade överkonsumtionsdagen (eng. World Overshoot Day, följs upp av Världsnaturfonden) som mäter det ekologiska fotavtrycket kan fungera som ett ytterligare underlag i förverkligandet av de strategiska utvecklingsmålen. Den 5:e april 2019 har Finland använt slut naturresurserna för detta år, en vecka tidigare än 2018. Om hela världen skulle konsumera som en finländare behövs resurser motsvarande 3,8 jordklot. I Sverige inföll dagen närapå samtidigt, där konsumtionen uppskattas motsvara behovet av 3,9 jordklot. Det innebär att både Sverige och Finland kan räknas in bland de globala "värstingarna". Det är rimligt att anta att Åland ligger på en jämförbar nivå.

Globalt sett förbrukar vi mer resurser för varje år, vilket beror både på en ökad befolkning och en växande medelklass som har råd att konsumera mer. De fem "b-na" brukar räknas som huvudorsaker för Nordens del, vars konsumtion av resurser har legat på en stabil hög nivå en längre tid: biffen, bilen, bostaden, butiken och börsen. Våra matvanor och den ökade köttkonsumtionen (inte minst av importerat kött) är en av de mest resurskrävande sektorerna för ett vanligt hushåll. Omfattningen av transporter (både flyg, båt och bil) påverkar, liksom storleken på bostäder och typ av uppvärmningskälla. Därtill är konsumtionen en central sektor liksom hur (och var) våra ekonomiska medel investeras. Hur mycket resurser vi använder påverkar möjligheterna att förverkliga mål och vision.

4. GENOMFÖRANDE OCH FÄRDPLANER

Från mål till genomförande

Uppnåendet av de sju strategiska utvecklingsmålen ska stöda vår gemensamma strävan mot förverkligandet av visionen ”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar”. De strategiska utvecklingsmålen, som vi ska nå till år 2030, mäts regelbundet med hjälp av effektindikatorer, som finns presenterade i kapitel 3.

För att förverkliga målen; som är omfattande, breda och sektorövergripande, och därtill knyts ihop i varandra på olika vis; behövs en koordinerad arbetsprocess. Genom att bryta ned arbetet och koordinationen av förverkligandet av målen - en process som redan är igång med kraft och stor vilja - till flera steg; delmål, åtgärder, tidsplan, är det även lättare för flera aktörer att följa och bidra till förverkligandet, samt att kunna stöda varandra under arbetets gång. Detta görs genom framtagandet av färdplaner. Dessa långsiktiga färdplaner behöver samtidigt ta de andra strategiska utvecklingsmålen i beaktande.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet fastslog i sin framåtblick i Statusrapport 2 (2018) att styrmedel är väsentliga för förverkligandet. I detta sammanhang utgör lagstiftningen ett centralt styrmedel. En löpande lagstiftningsanalys ingår därför i färdplansarbetet. I denna process är det väsentligt att planeringen av lagstiftningsreformer samordnas tidsmässigt.

Möjligheterna för förverkligandet av samtliga sju strategiska utvecklingsmål påverkas direkt av bebyggelse - och infrastrukturutvecklingen samt användningen av mark -och vattenresurser. Ett helhetsperspektiv över Ålands fysiska strukturer, som finns framtaget genom underlagsrapport och programförslag för fysisk strukturutveckling år 2030, är ett väsentligt verktyg för att kunna uppnå respektive mål.

Arbetsgruppen för koordinering och rapportering

En arbetsgrupp för koordinering och rapportering har bildats inom ramen för nätverket bärkraft. ax. Arbetsgruppens uppdrag är dels att koordinera implementeringen av utvecklings- och hållbarhetsagendans sju strategiska utvecklingsmål och dels att ansvara för rapporteringen av implementeringen. Arbetsgruppen ansvarar för att centrala aktörer, däribland alla myndigheter, ges möjlighet att delta i det samhällsgemensamma koordinerings- och rapporteringsarbetet. Arbetsgruppens uppdrag fastställdes av utvecklings- och hållbarhetsrådet i november 2018.

Arbetsgruppen består av huvudansvariga koordinators för respektive utvecklingsmål, med tillhörande stöd i arbetet genom bollplank. Därtill finns flertalet övergripande resurser i arbetsgruppen, som tillsammans bildar en bred sammansättning med en palett av olika erfarenheter och sakkunskap. Arbetsgruppens uppdrag kräver en bred, omfattande och kontinuerlig dialog och samverkan med centrala aktörer och intresserade.

Medlemmar i arbetsgruppen för koordinering och rapportering (maj 2019)

Ledning och koordination

Micke Larsson, huvudsekreterare bärkraft.ax/ utvecklings- och hållbarhetsstrateg (LR)

Karolina Gottberg, utvecklingskoordinator/ samhällsplanerare (LR)

Referens-/resurspersoner

Förvaltnings- och utvecklingschef **Dan E Eriksson** (LR)

Avdelningschef infrastrukturavdelningen **Yvonne Österlund** (LR)

Avdelningschef regeringskansliet **Vivan Nikula** (LR)

Lagberedningschef **Lars Karlsson** (LR)

ÅSUB (Direktör **Katarina Fellman**)

Finanscontroller **Bodil Karlsson** (LR)

Hållbarhetskoordinator **Henrika Österlund** (LR)

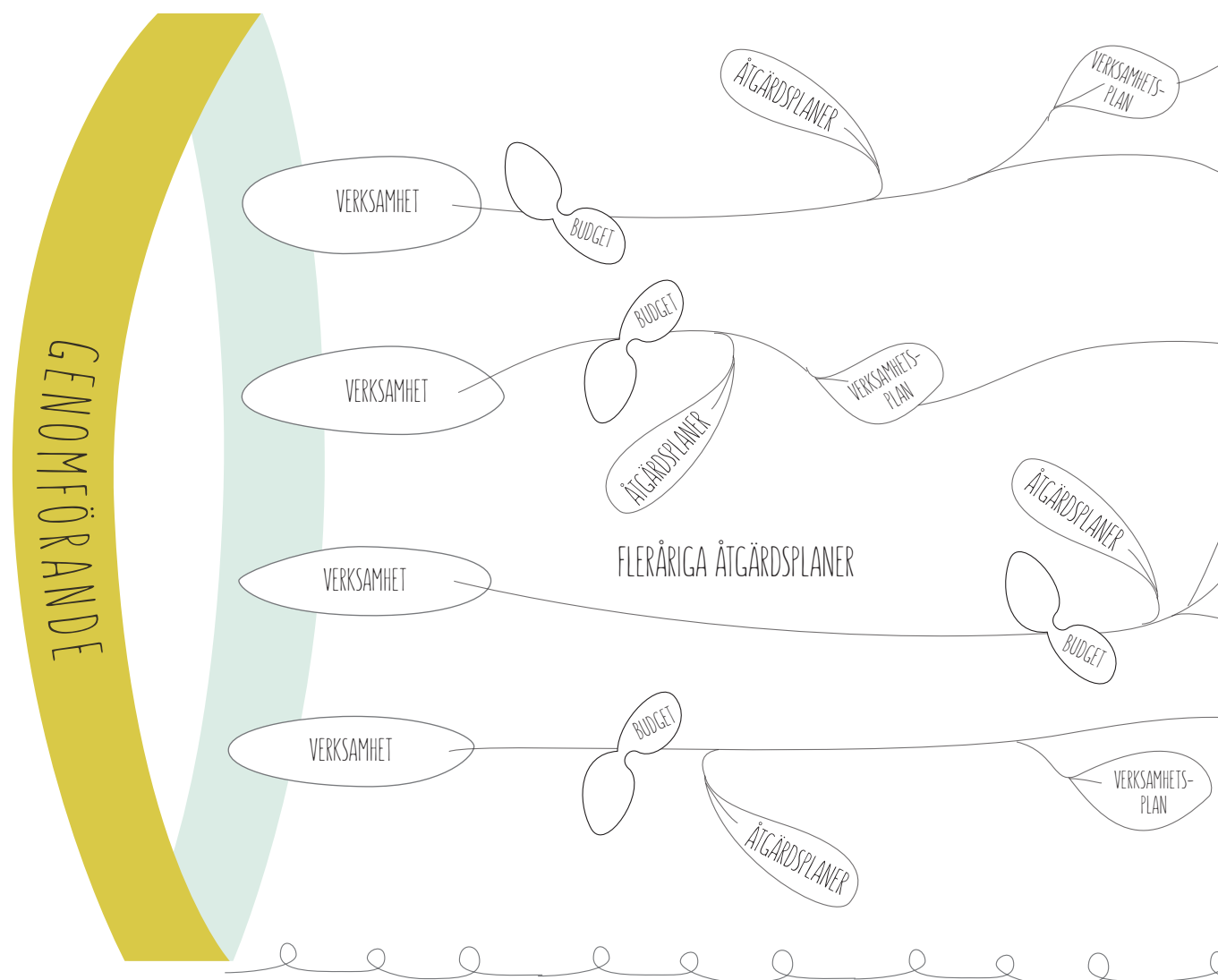
Huvudansvariga koordinatörer och deras bollplank

MÅL	HUVUDANSVARIGA KOORDINATORER	BOLLPLANK
1, 2	Bengt Michelsson (LR), avdelningschef social- och miljöavd	Erika Boman (Högskolan på Åland)
1, 2	Niklas Stenbäck (LR), avdelningschef utbildnings- och kulturbyrån	Jocke Svensson (Folkhälsan på Åland)
1, 2	Helena Flöjt-Josefsson (LR), specialsakkunnig integration/soc hållbarhet	
1, 2	Håkan Strömmer (LR), ungdoms- och demokratisamordnare	
3	Helena Blomqvist (LR), byråchef miljöbyrån	Lotta Nummelin (Östersjöfonden)
4	Helena Blomqvist (LR), se ovan mål 3	Simon Holmström (Ålands Natur & Miljö)
5	Linnéa Johansson (LR), avdelningschef näringsavdelningen	Terese Flöjt (Mariehamns stad)
6	Stefan Fransman (LR), teknisk samhällsstrateg infrastrukturavdelningen	Jonas Holmström (Ålands Natur & Miljö)
7	Linnéa Johansson (LR), se ovan mål 5	Karin Rosenberg-Brunila (hållbarhetslots)
Övergripande kulturbyråchef Viveka Löndahl (LR), finanschef Conny Nyholm (LR), biträdande finanschef Runa Tufvesson (LR) och Erica Scott (rådgivare).		

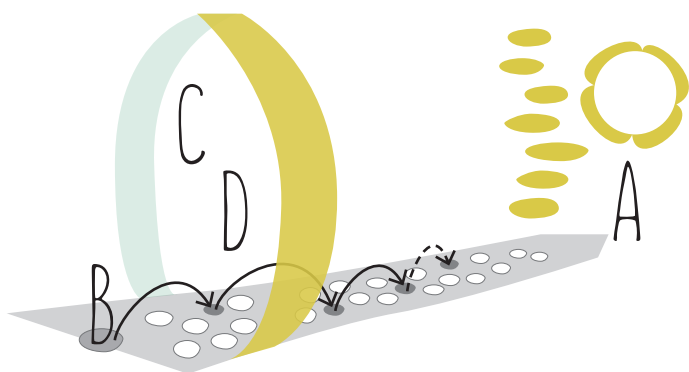
Fotografering av arbetsgruppen för koordinering och rapportering den 5e mars 2019.

GENOMFÖRANDET SKER I ORDINARIE VERKSAMHET

2017 - 2051

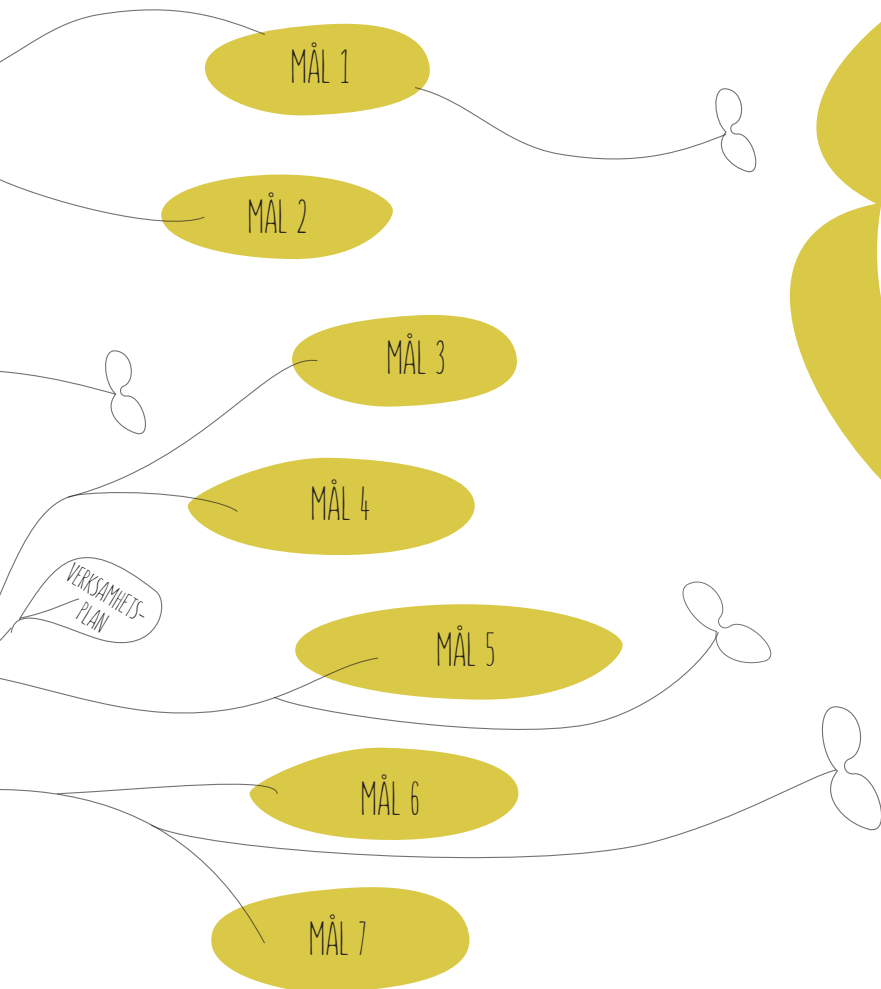
Stöd till förverkligande av vision och strategiska utvecklingsmål

KORT PRESENTATION AV ABCD-METODEN

En ABCD-process handlar kortfattat om att först (A) definiera en verksamhets önskade läge i framtiden (vision och mål). Därefter analyseras nuläget (B) i förhållande till hållbarhetsprinciperna, och gapet mellan (A) och (B) identifieras. Därefter brainstormas möjliga kort- och långsiktiga åtgärder och lösningar (C) som kan bidra till att verksamheten går från nuläget (B) till det önskade läget (A). Därefter prioriteras bland de möjliga åtgärderna (C) och en konkret åtgärds-/aktivitetsplan definieras (D).

STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅL 2030

VISION 2051*

*Ramas in av fyra hållbarhetsprinciper (se nedan)

ÅRLIG UPPFÖLJNING INKL INDIKATORER

- med nätverket bärkraft.ax som nav

DE FYRA HÅLLBARHETSPRINCIPERNA

I det hållbara samhället **utsätts naturen inte** för systematisk...

1 ... koncentrationsökning av ämnen från berggrunden (fossila bränslen, metaller och mineraler)

2 ... koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (syntetiska substanser, kemikalier, som innehåller svårnedbrytbara ämnen; eller naturliga substanser som omsätts i större mängder än naturen kan ta hand om)

3 ... undanträngning av fysiska metoder

(överuttag av naturresurser som vatten, skog, fisk eller matjord; intrång i viktiga naturområden för t ex byggande; introduktion av främmande och invasiva arter; produktion som resulterar i avfall istället för slutna kretslopp)

4 ... och i det hållbara samhället bidrar vi inte till att människor utsätts för strukturella hinder för hälsa, inflytande, kompetensutveckling, opartiskhet och meningskapande

Färdplanernas innehåll

Hela processen, från framtagandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan, till år 2030, kan beskrivas som en övergripande backcasting-process, även kallad ABCD-metoden. Färdplanerna och åtgärder för respektive strategiskt utvecklingsmål genomsyras av de fyra hållbarhetsprinciperna.

Nedan finns en sammanfattande matris som kort beskriver processen med framtagandet av färdplaner steg för steg. Se s.26-27 för vidare visualisering av förverkligandet av mål och vision.

Huvudmål och delmål

De strategiska utvecklingsmålen finns beskrivna i utvecklings- och hållbarhetsagendan och rubrikerna utgör huvudmål. För varje strategiskt utvecklingsmål finns delmål framtagna. Delmålen utgår ifrån målbeskrivningarna i Utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland.

HUVUDMÅL – DELMÅL – NULÄGE – ÅTGÄRDER – PRIORITERING OCH TIDSPLAN – ANSVARIG/CENTRAL AKTÖR – UPPFÖLJNING

Nuläge

En kort sammanfattning av nuläget med utgångspunkt i nulägesbeskrivningarna i statusrapport 1 och 2 sammanställs för respektive mål. Även underlagsrapporten för fysisk strukturutveckling utgör underlag till en nulägesbeskrivning. Är nulägesbilden i ovan nämnda dokument tillräcklig? En analys av hållbarhetsgapet; nuläget i förhållande till mål och vision genomförs för delmålen inom respektive strategiskt utvecklingsmål.

Åtgärder

Uppnåendet av varje delmål innebär ett behov av en eller flera åtgärder. Åtgärderna varierar i omfattning, och vissa är redan påbörjade. Åtgärderna bör vara såpass omfattande att de täcker in alla delmål, och vad som behöver göras för att komma från steg B; nuläget till slutmålet; förverkligandet av de strategiska utvecklingsmålen.

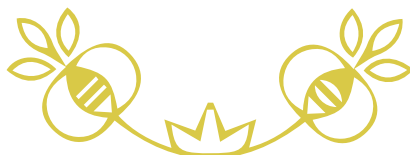
Prioritering och tidsplan

Då åtgärderna och resursbehov är formulerade, är följande steg att prioritera Vad är viktigast att genomföra och i vilken ordningsföljd? Är åtgärderna beroende av varandra? Är prioriteringen realistisk? Vilken tidsplan kräver åtgärderna – när ska vad göras och hur länge tar det? Krävs det något för att starta igång, i så fall vad?

En konkret åtgärds- och aktivitetsplan definieras och inkluderas i färdplanen. Planen delas in i detaljerad för perioden 2019–2021, övergripande 2022–2025 och grovt fram till 2030.

Ansvarig/central aktör

För varje mål finns ansvariga/centrala aktörer, vilka delvis finns listade i statusrapport 2. Vem gör och ansvarar för vad? Vilka aktörer är det som direkt berörs, påverkas av mål och åtgärder? Vilka aktörer har mandat att påverka? Vilka har central sakkunskap viktig i sammanhanget?

Vad kan du göra nu?

Aktivera dig i nätverket bärkraft.ax.

Surfa in på www.barkraft.ax eller www.facebook.com/barkraft.ax för små och stora tips om vad du kan göra och vilka evenemang som är på gång. Och som vanligt, du är varmt välkommen som du är.

5. FOKUS: KLIMATFÖRÄNDRINGAR

Det är bråttom

Med det sagt finns ännu möjligheter, om än för var dag krympande, att vända utvecklingen åt rätt håll. Hittills har världen inte lyckats bromsa takten av utsläpp av växthusgaser, och vi rusar mot att passera en temperaturökning på 1,5-grader redan till ca år 2030–2052, trots att målsättningen är satt till år 2100.

Den globala medeltemperaturen har i nuläget ökat med ca 1 grad högre än den för-industriella, och förväntas öka med 3 grader till år 2100, långt mer än målet i Parisavtalet om 1,5 grader. De globala koldioxidutsläppen har ännu inte lyckats minska. Tvärtom så ökar fortfarande utsläppen (IPCC 2018).

Klimatförändringar - mer aktuellt än någonsin

Under det senaste dryga århundrandet har människans påverkan på klimatet märkbart accelererat. Den främsta orsaken är förbränning av fossila bränslen, men även förändrad markanvändning såsom dränering av våtmarker, skogsavverkning och utsläpp från jordbruksproduktion ger en påverkan på klimatet. Koncentrationen av växthusgaser har stigit kraftigt sedan 1850-talet, då människorna i ökad grad började använda fossila, kolrika bränslen: olja, kol och gas. Därtill har den globala befolkningens mängden ökat, och därav energiförbrukningen. Än större är påverkan från 1950-talet och framåt.

Det pågår för närvarande en global uppvärmning. Förändringar i klimatet är inget nytt fenomen: i ett historiskt perspektiv har jordens medeltemperatur varierat både mellan varmare och kallare perioder.

Några klimatrekord från World Meteorological Organization:

- Åren 2015–2018 var de fyra varmaste åren någonsin registrerade
- Januari 2019 var den tredje varmaste månaden någonsin registrerad
- Temperaturen i haven är rekordhöga och havsnivån fortsätter att stiga
- Stora delar av Europa uppmätte rekordhöga temperaturer under sommaren 2018
- Förekommande extremväder har påverkat liv och hållbar utveckling på varje kontinent
- Antalet tropiska cykloner var över det normala år 2018
- Istäckena på Arktis och Antarktis är mycket mindre än de brukar (WMO, 2018)

Det som skiljer nuvarande förändring från tidigare är den snabba accelerationen i klimatförändringar: temperaturen stiger idag ca 100 gånger snabbare än den naturliga takten. Och mängden växthusgaser är större än vad som kan förklaras med andra orsaker än människans påverkan (Österbergh, R & Malmaeus, M., 2018, Gaffney, O., 2017).

Skillnaden mellan 1.5 och 2 graders global uppvärmning

En halv grads skillnad i uppvärmning må verka lite, men innefattar märkbara skillnader i hur kraftigt klimatförändringarna kommer att påverka människors hälsa, haven, biologisk mångfald, torka, möjligheter till odlingar, skyfall och annat. Det påverkar även hur omfattande olika klimatanpassningsåtgärder kommer att behöva vara.

Vid 2 graders uppvärmning kommer mer än 99 procent av världens korallrev sannolikt dö. Surhetsgraden i haven förväntas vara dubbelt högre än vid 1,5 grader. Risken för en isfri sommar i Arktis är vid 1,5 grader 10 procent, vid 2 grader är risken 80 procent. Tre gånger fler insekter förväntas utrotas lokalt vid en 2 graders uppvärmning än vid 1,5 grader. Att stanna vid 1,5 grader påverkar även mänskligheten på andra direkta vis; det kan halvera andelen av befolkningen i världen som får uppleva en klimatrelaterad vattenbrist, och att hundratals miljoner fattiga människor utsätts för mindre klimatrisker (IPCC, 2018).

Vad är det som krävs?

För att lyckas begränsa ökningen till 1,5 grader behöver de globala växthusgaserna minska med 45 procent till år 2030, jämfört med utsläppsnivåerna år 2010. Vid år 2050 behöver mängden växthusgaser begränsas till noll. **Detta kräver en omedelbar, massiv, koordinerad omställning av det globala ekonomiska systemet; inte minst de globala energisystemen (IPCC, 2018).**

FN:s klimatpanel IPCC

Intergovernmental Panel of Climate Change är FN:s vetenskapliga klimatpanel och består av ca 800 klimatforskare från hela världen. IPCC genomför ingen egen forskning utan analyserar och sammanställer andra klimatforskares resultat.

Hösten 2018 släpptes en klimatrapport som bygger på ca 6000 artiklar från forskare världen över. Rapporten är godkänd av 195 av världens regeringar. Bland det huvudsakliga innehållet beskrivs vilken omställningstakt som krävs för att stabilisera den globala uppvärmningen vid 1,5 grader, vilken klimatpåverkan som är att förvänta, samt vilka förväntade skillnader som finns med 1,5 och 2 grader eller mer. Därtill lyfter rapporten att klimatläget är mer allvarligt än vad som tidigare förväntats.

Klimatförändringar på Åland

På Åland förväntas klimatförändringarna främst märkas genom ett extremare och varmare klimat med intensivare perioder både av nederbörd och torka, högre havsnivå och ytterligare påfrestningar på Östersjön. Vilket exempelvis innebär en direkt påverkan på jordbruks- -skogsbruks och fiskerinäringen. Ett extremare väder påverkar attraktionskraften, turistnäringen liksom livsmiljön för de boende på Åland. Torkan och värmen vi upplevde sommaren 2018 kommer vi förmodligen minnas under lång tid framåt. Värme och låg mängd nederbörd är två riskfaktorer som påverkar tillgången till dricksvatten. Om klimatförändringar bidrar till fler vinterstormar eller inte är i nuläget oklart, men stormen Alfrida visade med all tydlighet den utsatthet och skörhet som snabba och extremare väderhändelser kan innebära, också för oss.

Hur påverkas de strategiska utvecklingsmålen av klimatförändringarna?

Ett varmare klimat och extremare väder kan påverka samtliga strategiska utvecklingsmål i någon mån, olika för varje mål. Det innebär att implementeringen av de strategiska utvecklingsmålen liksom färdplaner för respektive mål systematiskt behöver ta klimatförändringarna - både dess påverkansfaktorer liksom dess konsekvenser - i aktivt beaktande.

Kopplat till människors hälsa och välmående kan klimatförändringarna öka resursbehoven inom sjukvård och omsorg. Varmare sommarperioder innebär en allmän ökad ansträngning för barn, äldre och allvarligt sjuka. Det uppstår ett större kylbehov i vårdbyggnader såsom sjukhus och äldreboenden. Risken ökar för nya sjukdomar (t.ex. myggburna, fler fästingar).

Hur Åland som samhälle och våra institutioner bemöter utmaningarna kring klimatförändringarna, påverkar också graden av tillit.

Gällande vattenresurser och strategiskt utvecklingsmål 3 innebär klimatförändringarnas konsekvenser en ökad ansträngning på tidvis redan ansträngda dricksvattentäkter. Havsnivån stiger och grundvattennivåerna ändras. Kraftigare nederbörd medför en ökad avrinning, och därav ökad belastning på vattenmiljön liksom en ökad belastning på befintlig VA- teknik.

Gällande ekosystem och biologisk mångfald påverkas biodiversiteten såväl i haven som på land. Vegetationszoner flyttas norrut, artbestånd och livsmiljöer förändras. Vissa arter gynnas, andra arter mer känsliga för snabba förändringar missgynnas. Påverkan på ekosystemtjänster förväntas.

Ett förändrat klimat skapar även möjligheter, inte minst för företag att genom olika innovationer ta andelar på "hållbarhets/klimat-marknaden". Vilket kopplar till strategiskt utvecklingsmål 6, där en stor del av en åländsk reducerad klimatpåverkan arbetas med. En marknad som expanderat under senare år även på Åland är exempelvis försäljning och installation av solpaneler. Därtill förlängs växtsäsongen, vilket kan gynna vissa odlingar.

Produktion och konsumtion är stora källor till utsläpp av växthusgaser, från systemnivå till individnivå. Den åländska hushållskonsumtionens CO²-utsläpp uppgick till ca 8,8 ton koldioxidekvivalenter per person år 2015 enligt konsumtionsprincipen, långt över vad som anses inom hållbara gränser. Ungefär ett ton koldioxidekvivalenter per person och år brukar uppges vara inom hållbara gränser för klimatet (IPCC, Naturvårdsverket). Konsumtionsbaserade CO²-utsläpp är också en indikator för strategiskt utvecklingsmål 7.

Förutom de strategiska utvecklingsmålen påverkar klimatförändringarna mark- och vattenanvändningen och bebyggelsen på Åland. Samhällsplaneringen och den byggda miljön behöver ta hänsyn till översvämningsrisker, ökade fuktnivåer, markanvändning och en allmän ökad belastning. Det innebär en ökad ansträngning på grönstruktur, kulturmiljö och fornlämningar liksom ökad ansträngning på teknisk försörjning; vatten – och avloppsinfrastruktur, och en ökad risk för avbrott i importerad el. Extremväder såsom kraftiga stormar ökar även risken för skador i de lokala elnäten med strömavbrott som följd.

Samhällsbyggnaden; bebyggelse, trafikstruktur, kollektivtrafik, är därtill centrala sektorer som påverkar förutsättningarna till att minska utsläpp av växthusgaser (Klimatförändringar på Åland – Underlag för klimatanpassning, 2014, Fysisk strukturutveckling, 2018).

Vad kan vi på Åland då göra?

Det kan verka tröstlöst. Vad spelar det för roll vad du eller jag gör, när läget är som beskrivet? Det finns stora utmaningar inte minst i rådande globala maktstrukturer och ekonomiska system.

Samtidigt är att ge upp en väldigt säker väg till att inte nå målen om 1,5 graders uppvärmning. Med dagens teknik och enkla tillgång till sociala medier och överlag en väldigt lättillgänglig värld, finns alla möjligheter även för Åland att trycka på och påverka. Det är möjligt såväl för det offentliga Åland; landskapsregering, myndigheter och kommuner, liksom både för näringsliv, tredje sektorn och enskilda, du och jag. Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Ålands vinst i EU: kommissionens European Sustainability Award ger Åland ytterligare röst och mandat även i klimatfrågor. Året 2019 är dessutom ett så kallat superval-år. Det är upp till både åländska politiker och väljare att göra klimatförändringarna till en viktig valfråga.

OCH MER KONKRET, VAD KAN VI GÖRA?

- Minska allt åkande med fossildrivna fordon/transporter. Transportsektorn är den sektor på Åland som står för störst andel koldioxidutsläpp.
- Bo mer energisnålt och byt till fossilfri uppvärmning. En stor del av all energi som produceras går till värme för byggnader.
- Minska konsumtionen, framförallt av nyproducerade saker.
- Tag kontakt med din bank och fråga efter placeringar som inte bidrar till global uppvärmning.
- Animaliska produkter (ost, kött, mjölk) står för en femtedel av de globala växthusgasutsläppen. Med stor lokal variation: lokalt producerade animaliska produkter från naturbeten bidrar till en hög biologisk mångfald och öppna landskap (WWF, s.17 i statusrapport se faktaruta). All matproduktion är därtill resurskrävande: släng mindre mat!

En människa kan göra skillnad

Greta Thunberg är för många idag en bekant profil kopplat till klimatfrågor. Hon började i augusti 2018 klimatstrejka från skolan varje fredag. Idag är Greta känd världen över; hennes internationella genomslag är unikt, och hon har talat inför en mängd globala forum med syfte att påverka världens ledare att faktiskt våga ta obekväma beslut och nå de nödvändiga klimatmålen. I år är Greta nominerad till Nobels fredspris, och hennes arbete har bland annat lyfts av USA:s tidigare president Barack Obama.

”NI SÄGER ATT NI ÄLSKAR ERA BARN ÖVER ALLT ANNAT, OCH ÄNDÅ STJÄL NI DERAS FRAMTID RAKT FRAMFÖR DERAS ÖGON.”

Gretas insatser har, tillsammans med många andras engagemang, bidragit till att bana väg för en växande global sammanslutning med människor som kräver förändring nu. Varje fredag organiseras klimatstrejker världen över, med deltagare i mångtusental.

Detta kapitel avrundas med ett urklipp från ett av Greta Thunbergs tal som hölls på COP24 år 2018 (enligt egen svensk översättning):

”Många säger att Sverige bara är ett litet land så det spelar ingen roll vad vi gör. Men jag har lärt mig att man aldrig är för liten för att göra en skillnad. Och om några få barn kan få rubriker över hela världen genom att inte gå till skolan, tänk då vad vi skulle kunna göra tillsammans, om vi verkligen ville. Men för att göra det, måste vi tala tydligt, hur obehagligt det än må vara.

Ni talar bara om evig grön tillväxt, för att ni är rädda att bli impopulära. Ni talar bara om att gå framåt med samma dåliga idéer som fått in oss i denna röra, trots att det enda vettiga är att dra i nödbromsen.

Innan ni börjar fokusera på vad som behöver göras snarare än vad som är politiskt möjligt, finns inget hopp. Vi kan inte lösa en kris utan att behandla den som en kris. Vi måste låta de fossila bränslena stanna i jorden, och vi måste fokusera på rättvisa. Och om lösningar inom vårt system är omöjliga att finna, kanske vi bör ändra själva systemet. Det är slut på ursäkter och tiden springer ifrån oss.”

6. RAPPORTENS FRAMTAGANDE OCH KÄLLFÖRTECKNING

6.1 Statusrapportens framtagande

Innehållet i statusrapport 3 har arbetats fram genom arbetsgruppen för koordinering och rapportering, se s.20 för medlemsförteckning i gruppen. Produktionsansvarig har varit Karolina Gottberg, utvecklingskoordinator och samhällsplanerare i arbetsgruppen. Ålands Statistik- och Utredningsbyrå (ÅSUB) har bidragit med ett omfattande statistikunderlag liksom korrektur och behandling av redovisade data.

Medaktörerna i nätverket bärkraft.ax har kommit med värdefull input och bidragit med kunskap och förädling av innehållet. Utvecklings- och hållbarhetsrådet är behandlande och fastställande instans för statusrapporterna, samt utformar det analyserande och framåtblickande inledande kapitlet.

Ett varmt tack till alla som bidragit.

6.2 Källförteckning

Bygg- och Energiteam, infrastrukturavdelningen, Ålands landskapsregering, 2019

Energi- och klimatstrategi för Åland till år 2030, Ålands landskapsregering, 2017

INTERNET:https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/lr_energi_klimatstrat_2030.pdf

Fiskeribrådan, Ålands landskapsregering

Folkpensionsanstalten, hemsida: <https://www.kela.fi/web/sv>

Fordonsmyndigheten, Ålands landskapsregering

Fysisk strukturutveckling: Den fysiska strukturen på Åland, Naturgivna förutsättningar, bebyggelse, infrastruktur, teknisk försörjning och planeringsberedskap, Ålands landskapsregering, 2018

INTERNET:<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/underlagsrapport-den-fysiska-strukturen-pa-aland.pdf>

Förvaltningsplan för avrinningsdistriktet Åland, år 2016–2021, Miljöbyrå, Ålands landskapsregering 2015. Notera att vattenstatus redovisas för åren 2012–2018.

INTERNET:<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/forvaltningsplaner-for-avrinningsdistriktet-aland-16-okt-2016.pdf>

Gaffney O., Steffen W., The Anthropocene equation, The Anthropocene Review 2017, Vol. 4(1) 53–61

(forskningsartikel) INTERNET: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2053019616688022>

Hälsa i skolan, enkät 2015, Rapportering av de läroanstalts-, undervisningsställe- och kommunspecifika resultaten, Institutet för hälsa och välfärd (THL)

Hälsa i skolan, enkät 2017, Rapportering av de läroanstalts-, undervisningsställe- och kommunspecifika resultaten, Institutet för hälsa och välfärd (THL)

IPCC; Special Report; Global Warming of 1.5°C, 8 oktober 2018 INTERNET: <https://www.ipcc.ch/sr15/>

LUKE; Naturresursinstitutet i Finland, hemsida: <https://www.luke.fi/sv/>

Klimatförändringar på Åland – underlag för klimatanpassning, 2014, Miljöbyrå, Ålands landskapsregering

INTERNET: http://old.regeringen.ax/composer/upload//KLIMATFORANDRINGAR_ALAND_10.10.2014.pdf

Miljöbyrå, Ålands landskapsregering

Miljöministeriet i Finland, hemsida: <https://www.ym.fi/sv-FI>

Skogsbruksbyrå, Ålands landskapsregering

Statistikcentralen; hemsida: https://www.stat.fi/index_sv.html

THL; Institutet för Hälsa och Välfärd i Finland, hemsida: <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv>

WMO Statement on the State of the Global Climate in 2018, World Meteorological Organization, WMO-No. 1233, ISBN 978-92-63-11233-0.

INTERNET: https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=5789

WWF, världsnaturfondens hemsida, Klimat: Ekologiska fotavtryck

INTERNET: <https://www.wwf.se/klimat/ekologiska-fotavtryck/> senast ändrad 19.3.2019

Yara Suomi, Tigoteam

ÅSUB, statistik:

ÅSUB: Arbetsmarknad, Avfallsstatistik, Befolkning, Hållbar utveckling, Nationalräkenskaper, Turiststatistik, Utbildningsstatistik, Val

ÅSUB: rapporter:

Ålands luftutsläpp år 2015 enligt olika beräkningsprinciper, ÅSUB 2017

ÅSUB, På tal om jämställdhet - år 2017

ÅSUB Rapport 2019:2 Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2018

ÅSUB Rapport 2011:6 Undersökning om ålänningarnas alkohol- och narkotikabruk samt spelvanor år 2011

ÅSUB Rapport 2016:7 Ålänningars alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor år 2016

ÅSUB Rapport 2015:5 Ålänningarna och miljön

Österbergh, R & Malmaeus, M., 2018 Ekonomi för Antropocen, Skiftet till en hållbar värld, Carlsson Bokförlag, ISBN 9789173316750

Bilder, källor:

Greta Thunberg, s. 30, hämtad 10.5.2019. källa: <https://www.europaportalen.se/2019/05/greta-thunberg-blir-arets-europe>

Statusrapporten är framtagen inom ramen för nätverket bärkraft.ax
www.barkraft.ax